

НАПРЯМ 3. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-405-7-43>

ОБРАЗ АВСТРАЛІЇ В ЛІНГВОМЕНТАЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бардіна Н. В.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Звягінцева К. В.

*студентка за спеціальністю 035 – Філологія
Фаховий коледж
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

Наше дослідження є частиною загальної наукової теми, яку почали розробляти члени Психолінгвістичного гуртка факультету Лінгвістики та перекладу Міжнародного гуманітарного університету «Образи країн світу в лінгвоментальності українських студентів».

У лінгвістичному аспекті актуальність штудії обумовлена активізацією когнітивної ономастики – новітнього напрямку мовознавства, який займається вивченням власних назв в системі мовного лексикону, в мові мозку [2]. Проте, як зауважує О. Ю. Карпенко, «висновок про потребу активізації цього ономастичного напрямку видається актуальним, але недостатнім. Зростання кількості вчених, які займаються когнітивною ономастикою, без спеціальних, цілеспрямованих завдань призведе лише до збільшення помилок» [3, с. 40]. Однією з проблем авторка вважає не розрізнення терміну на позначення одиниці мови і мовлення – *слово* – і терміну на позначення психоментальної одиниці – *концепт*. Враховуючи те, що предметом нашого дослідження є топонім не як вербальний знак, не – поки що – як концепт, під яким, услід за О. О. Селівановою, розуміємо інформаційну структуру свідомості, різноsubstrатну, певним чином організовану одиницю пам'яті, «яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості у взаємодії з позасвідомим»

[6, с. 292], на цьому етапі дослідження на позначення вербалізації певних фрагментів когнітивної мережі, вузлом якої є ще не змодельований концепт АВСТРАЛІЯ, було використано термін «образ».

Другою проблемою когнітивної ономастики є недостатність опрацьованих матеріалів з урахуванням частотності вживання, територіальної поширеності, соціальних характеристик респондентів (освіта, фах, вік, постійне місце проживання, статі), які мають постійно оновлюватися.

Третя проблема – нерозробленість та недостатнє використання експериментальних методик дослідження. Хоча в останні роки збільшилась кількість асоціативних експериментів в когнітивних, зокрема, ономастичних роботах [5; 8; 9], вбачається доцільним віддавати перевагу не окремим емпіричним методам, а різноаспектним комплексам методик, які здатні забезпечити адекватне виявлення складних когнітивних мереж.

У своєму дослідженні ми послідовно використали наступні методи: вільний асоціативний експеримент, спрямований асоціативний експеримент, методику семантичного диференціалу, розроблену Ч. Осгудом [11], методику психолінгвістичного і когнітивного аналізу спонтанного тексту, яку представлено в роботах В. Чейфа [9].

Інформантами було обрано 40 студентів Міжнародного гуманітарного університету, різних спеціальностей, віком 18–19 років. Усі експерименти проводились відповідно розробленим в науці правилам [10]: учасники надали згоду взяти участь в експериментах, їм була гарантована анонімність, для чого замість імен в усіх анкетах зазначався лише буквено-цифровий шифр, в якому перша літера позначала мову спілкування, друга – стать інформанта, цифра – порядковий номер (УЖ1, УЧ1 тощо), експерименти проводились в аудиторіях, але в невимушеній обстановці, оскільки експериментатором виступав одноліток респондентів, після закінчення експерименту було роз'яснено його суть. Крім статі і мови спілкування в анкетах зазначався вік, освіта, фах, постійне місце проживання.

На першому етапі було проведено вільний асоціативний експеримент: на стимул «Австралія» інформант мав відреагувати будь-яким словом.

Виявились наступні реакції інформантів (у дужках наводиться кількість відповідей): *кенгуру* (16), *Канберра* (12), *країна* (2), *пісок* (2), *Сідней*, *пустеля*, *спека*, *океан*, *дерево*, *вулиця*, *апельсин*, *аптека*.

Методика проведення асоціативних експериментів досить добре розроблена в лінгвістичній літературі [1; 5; 8; 9]. Зазвичай висувається вимога залучити не менше сотні інформантів різного віку, професій, з різним рівнем освіти. Але, згідно з поставленою метою, певний відбір нами було проведено на попередньому етапі, тому вважаємо отримані результати щодо найближчих когнітивних зв'язків досліджуваного топоніма релевантними і характерними для об'єктивації різних шарів ментального лексикону. Як пише О. Ю. Карпенко, «концепти перебувають

на поверхні «ментального моря», а в його глибині розташовані стиснуті, мінімізовані натяки на концепти – схеми чи, інакше, символи концептів» [3]. Символьною ми вважаємо не лише реакцію *кенгуру* (40 % усіх відповідей), алей реакції *пісок, пустеля, спека, океан*. Інші реакції свідчать про географічні знання інформантів, об'єктивують зорові образи, фонетичний зв'язок.

На другому етапі дослідження було проведено спрямований асоціативний експеримент, під час якого реакції респондентів обмежують словами певного граматичного класу або семантики. Інколи стверджують, що подібні експерименти спотворюють саму сутність асоціативних зв'язків, але ми, керуючись метою виявити місце Австралії у топонімічному фреймі світу, висунули вимогу реагувати назвою іншої країни.

В результаті було отримано наступний список: *Австрія* (9), *Німеччина* (6), *Китай* (5), *Франція* (4), *Великобританія* (3), *Індія* (2), *Японія* (2), *Індонезія* (2), *Нова Зеландія*, *Іспанія*, *Марокко*, *Данія*, *Канада*, *Нідерланди*, *Болгарія*.

Неважко переконатися, що 30 % реакцій називали країни, розташовані неподалік Австралія, частотність реакції *Австрія* обумовлена близькістю звучання топонімів, частотність реакцій *Німеччина*, *Франція* викликані залученням до експерименту студентів зі спеціальностями «німецька мова», «французька мова». Частково аналогічна причина зумовила реакції *Китай*, *Великобританія*, хоча частотність останнього топоніма очікувалася вищою, зважаючи на те, що Австралія досі номінально є конституційною монархією на чолі з королем Сполученого Королівства Чарльзом III.

Наступний етап експерименту проводився за методикою семантичного диференціалу, з використанням семизначної «шкали Осгуда», яка, як відомо, спирається на явище синестезії – здатності людини пов'язувати відчуття, які з'являються в органі, на який впливає подразник, з відчуттями в іншому органі [4; 13]. Нами були обрані три основні фактори оцінки: якості, сили та потенції, відповідно з якими інформантам було запропоновано після отримання топоніму-стимулу поставити хрестик на одній з поділок шкали = від +3 до -3.

Перспективним для подальшої розробки вбачаємо те, що кожному з інформантів було надано пару топонімів: *Австралія* і назва тієї країни, яку обрав інформант на попередньому етапі експерименту. В результаті було укладено таблицю, фрагмент якої наводимо нижче:

Топонім	«хороший – поганий»	«сильний – слабкий»	«активний – пасивний»
<i>Австралія</i>	+1,9	+1,5	+1,6
<i>Австрія</i>	+2	+1,5	0
<i>Китай</i>	+1	+1	+2

На жаль, обсяг тез не дозволяє нам описати найцікавіший експеримент, пов'язаний з когнітивним аналізом за методикою В. Чейфа. Плануємо присвятити цьому питанню окрему статтю.

Література:

1. Жароцайова Жанета. Методика асоціативного експерименту. *Slavica Slovaca*. Ročník 55. 2020. Číslo 1. S. 69–81. URL: http://www.slavu.sav.sk/casopisy/slavica/2020_1/zsarnoczaiova_2020_1.pdf
2. Карпенко О. Ю. Міркування про когнітивну ономастику. *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 40–43. URL: <https://movoznavstvo.org.ua/>
3. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/49.pdf>
4. Митрофанова С. С. Семантичний диференціал як методика емпіричного дослідження професійної самосвідомості майбутніх психологів. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/>
5. Недашківська Т. Є. Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи) : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 230 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с. URL: <https://archive.org/details/selivanova2008/>
7. Ткаченко Г. В. Асоціативний експеримент як засіб пізнання онімів в когнітивній ономастиці. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство* : міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. XXIII, ч. 3. С. 454–460. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/>
8. Шевченко О. М. Методика проведення вільного й спрямованого асоціативних експериментів у дослідженні концепту. URL: <http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/>
9. Chafe W. *Discourse, Consciousness, and Time*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1994. 327 p.
10. Myers D. G. *Exploring Psychology*. New York: Worth Publishers, 1996. 544 p.
11. Osgood Charles E. The nature and measurement of meaning. *Psychological Bulletin*, 1952. Vol. 49. № 3. P. 193–237. URL: <https://typeset.io/pdf/the-nature-and-measurement-of-meaning-35cp37ki78.pdf>